

ΣΤΟΝ ΠΗΓΑΙΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Έπ. Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η μαγεία τών αριθμών

Τις τελευταίες αυτές ημέρες οι αριθμοί κυριαρχούν στη ζωή μας. Είτε πρόκειται για απολογισμούς και προϋπολογισμούς έργων, είτε για ανώτατα και κατώτατα όρια μισθών και ήμερομισθίων, είτε για ώρες στάσεως εργασίας υπαλλήλων, εργατών, λεωφορείων, όφειλουμε να μεταβληθούμε σε αριθμομηχανές και αριθμομνήμονες. Συγκρατούντες αριθμούς και συγκρατούντες εαυτούς, ιδιαίτερα το τελευταίο, γιατί άλλιως κινδυνεύουμε να χάσουμε τον έλεγχο και να χαθούμε!

Αν τέτοια όφειλει να είναι ή συμπεριφορά μας μπροστά στους μικρούς αριθμούς, ποιά άραγε

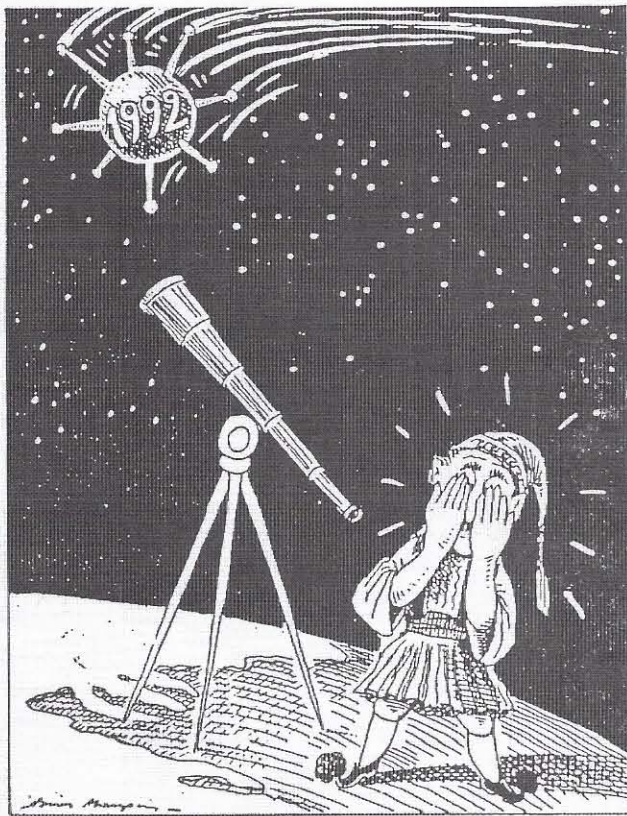
θα πρέπει να είναι μπροστά στους μεγάλους αριθμούς που φωτεινοί προβάλλονται και μετεωρίζονται μπροστά μας; Έδώ, έτη - όρόσημα καθορίζουν τις μνήμες και τις βλέψεις μας. Προοπτικές και αναδρομές μετακινούν τα δλέμματά μας έτσι ώστε να προκαλούν σύγχυση στα όπτικά μας πεδία.

Άμείλικτα προβάλλουν τα έρωτηήματα από τις σύγχρονες γοργόνες και δέν γνωρίζεις ποιά άπάντηση θα είναι εκείνη ή όποια θα σου έξασφαλίξει ειρηνικούς πλόες ή ναυάγια. Ζει ό Μάϊος του '68 ή πέθανε; Ποιές είναι οι προοπτικές για το δίδυμο «Ελλάδα 2000»; Άν ή οικονομική δλοκλήρωση της Ε.Ο.Κ. θα γίνει το 1992, για πότε είναι ή πολιτική δλοκλήρωση; Το δλέμμα μας πρέπει να είναι στραμμένο προς το μέλλον: «μέ το δλέμμα στο μέλλον» μάς παροτρύνουν τα κόμματα: «μαζί για το '92» ή και «πέρα από το 1992» μάς προσκαλούν οι τράπεζες. Οι όριοθετήσεις γίνονται κατά βούληση, εντός, εκτός και επί τα αυτά «θαδίζοντας προς την υλοποίηση της Μεγάλης Άγοράς του 1992».

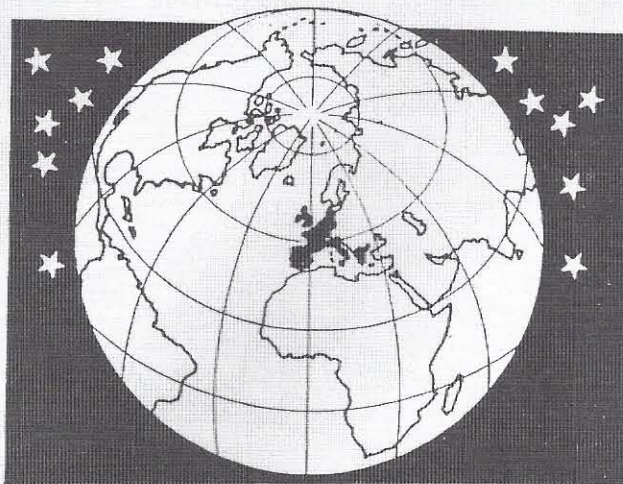
Ό αριθμός αυτός ξεχωρίζει και γράφεται επίμονα σε όλες τις δθόνες από το νύν... και έως το 1992. Έχει κατακτήσει ένας μαγικός αριθμός που θα λύσει, σύμφωνα με τις άπόψεις μερικών, ως διά μαγείας όλα τα προβλήματα. Θα τα λύσει άραγε; Πολλοί είναι όσοι άμφιβάλλουν αλλά και πολλοί όσοι έλπίζουν σε κάτι τέτοιο δίνοντας όμως έμφαση στην προσπάθεια που πρέπει να καταβληθεί έν τή μεταξύ. Ένα είναι πάντως βέβαιο: ότι κατευθυνόμεθα προς αυτή την σημαντική χρονολογία για τή χώρα μας, για την ευρωπαϊκή ιστορία, για όλον εκείνον τον κόσμο που θα έχει σχέσεις και θα συναλλάσσεται με την Εδρώπη.

Έ Η Εδρώπη σε αριθμούς

Γι' αυτήν την Εδρώπη κυκλοφόρησε πρόσφατα μια ειδική έκδοση έξιήντα σελίδων από την Έπιτηρεσία έπισήμων έκδόσεων των ευρωπαϊκών κοινοτήτων στο Λουξεμβούργο. Όνομάζεται «Έ Η Εδρώπη σε αριθμούς». Σε τριάντα παραγράφους έπιχειρεί να περιγράψει τις δομές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, να παρουσιάσει θέ-

Σκίτσος του Έλίου Μακρή («Έ Η Καθημερινή» 5 Ιουνίου 1988, σ. 7).

«Η Ερώπη σε αριθμούς» (σ. 5).

ματα σχετικά με το Περιβάλλον και τον Πληθυσμό, να εκθέσει σημεία σχετικά με την Οικονομία, την Παραγωγή και τις Έξωτερικές της σχέσεις. Πρόκειται για μία πολύ επιμελημένη έκθεση με πλήθος κατατοπιστικών καμμένων, φωτογραφιών, πινάκων, διαγραμμάτων στα οποία αποτυπώνεται κατά τρόπο ολοκληρωμένο ή εικόνα αυτής της Ερώπης που προγραμματίζει και καθορίζει από καιρό τη ζωή μας.

Εύχης έργο θα ήταν το τεύχος αυτό να περιέλθει στα χέρια όλων των Ιερέων μας¹. Πολλά θα είχαν να μάθουν και να ώφεληθούν για να μπορέσουν στη συνέχεια να διαμορφώσουν γνώμη για όσα συντελούνται γύρω μας. Είναι αλήθεια, ότι ή πληροφόρηση πάνω σ' αυτά τα μεγάλα θέματα και προβλήματα δεν γίνεται επαρκώς. Οί περισσότεροι έχουμε άσαφείς κάπως ιδέες ή φαντασία αναπληρώνει τὰ ελλείποντα και όλοι μας είτε πιστεύουμε ότι θα λύσουμε «κατ' οικονομίαν» όλα μας τὰ οικονομικά προβλήματα, είτε ότι θα καταστραφούμε οικονομικώς ως μεμονωμένα άτομα και ως χώρα. Τελικά είτε εΐμαστε είτε δέν εΐμαστε στην Ε.Ο.Κ. ούτε μαθαίνουμε ούτε μάς μαθαίνουν για την Ε.Ο.Κ..

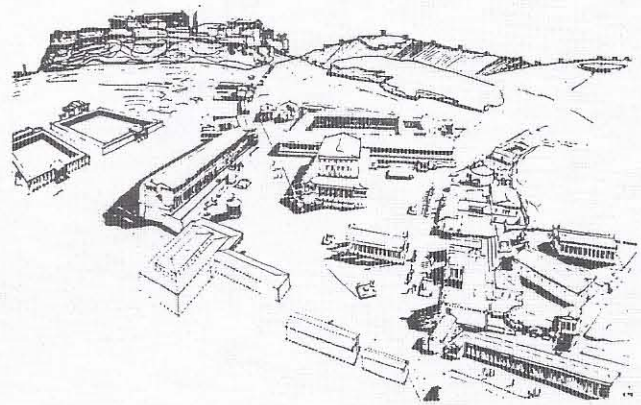
Ή Έκκλησία ένώπιον τών εϋθυνών της

Εΐναι έμως καιρός κάτι να γίνει προς αυτή την κατεύθυνση. Η Έκκλησία θα πρέπει πρώτη να αντιληφθεί τὸ τί συμβαίνει. Χρειάζεται, λοιπόν, μία ακριθής γνώση τών γεγονότων. Στή συνέχεια θα απαιτηθεί να υπάρξουν σκέψεις ως προς την συγκεκριμένη αποστολή της προς τούς κατοίκους αυτής της χώρας αλλά και τούς κατοίκους τών υπολοίπων ευρωπαϊκών εθνών εν σχέσει θέματα με την ευρωπαϊκή ιδέα.

Εάν στόχος τών ευρωπαϊκών κοινοτήτων αυτήν την στιγμή είναι μία Οικονομία που θα ασκείται βάσει

των αρχών της Πολιτικής Οικονομίας, ή Έκκλησία θα πρέπει να θυμίζει ότι παράλληλα υφίσταται και ασκείται ή Θεία Οικονομία και ή Ποιμαντική Οικονομία. Χωρίς να άγνοεί τις άλλες διαστάσεις της ευρωπαϊκής οικονομίας οφείλει να κατευθύνει προς αυτή την αλλη διάσταση που άπρηχει τὸ «οὐκ ἐπ' ἄρτη μόνω ζήσεται άνθρωπος» (Ματθ. δ' 4). Έφόσον μάλιστα «τοῦ Κυρίου ή γή και τὸ πλήρωμα αὐτῆς» (Ψαλι. κγ' 1) δέν μπορούμε τὸν οἶκον τοῦ Πατέρα να τὸν κάνομε ἐμπορικὸ οἶκο (Ίωάν. 6' 16).

Αὐτὸ πάλι δέν σημαίνει ότι καταργούμε την Ἀγορὰ ή τις αγορές, την Κοινή ή οποιαδήποτε άλλη. Και να θέλαμε θα δυσκολευόμαστε πολύ. Έξάλλου μία αγορά είναι ένας συμπαθής τόπος συναντήσεων, συναλλαγών, ανταλλαγών, περασμάτων. Παράδειγμα ή αθηναϊκή αγορά κάτω από την Ἀκρόπολη κατά την αρχαιότητα. Ο Ἀπόστολος Παῦλος ἐγγώριζε καλά την χρησιμότητα τέτοιων τόπων συναντήσεων κι ἐφρόντιζε να τούς μαθαίνει κατά τις περιόδους του από κοντά. Ἀλλά και οι σημερινές αγορές, λαϊκές ή άλλες, σουπερ-μάρκετ ή πολυκαταστήματα ἐξυπηρετοῦν ποικίλες ανάγκες.

27 Restored¹

Ή αγορά τών Ἀθηνών. Σχέδιο Ι. Τραυλοῦ στην έκδοση της Ἀμερικανικής Σχολῆς Κλασικῶν Σπουδῶν Ἀθηνῶν, «An Ancient Shopping Center: The Athenian Agora», Princeton, New Jersey, 1971, εικόνα άρ. 2.

Μελέτη της αγοράς: ζήτηση και προσφορά

Δέν θα ἔπρεπε, λοιπόν, ν' άρνηθούμε σήμερα την μελέτη και διερεύνηση της αγοράς (marketing) ως δυνατότητα γνώσης για αποτελεσματική προσέγγιση τών ανθρωπίνων αναγκών στους χώρους όπου διαμορφώνονται και ικανοποιούνται. Αὐτὸ σημαίνει ότι θα ἔπρεπε να διερευνήσουμε και να διαπιστώσουμε «ἀπό μέσα» τις ἀνάγκες τοῦ ανθρώπου και να ἐνεργήσουμε «κατά την ἐκάστου ἰδίαν χρείαν». Ἄν αὐτὸ

πρέπει να το κάνουμε σε μία συνουσιακή αγορά ή μιάς πώλης πόσφ μάλλον στη Μεγάλη Άγορά της Ευρώπης.

Στις ανάγκες αυτές η Έκκλησία έχει να προσφέρει κάτι ουσιαστικό, «άρτον επιούσιον». Ο Έλληνας ορθόδοξος που εντάσσεται στην Κοινότητα έχει κι αυτός, πέραν των άλλων που προσκομίζει, αν την έχει μάλιστα καλλιεργήσει, να προσφέρει μίαν άλλη θεώρηση και πρακτική ζωής. Σ' αυτή την θεώρηση και πρακτική συνίσταται και η πρωτοτυπία της προσφοράς της Ορθοδοξίας. Συνιστάται, λοιπόν, να ερευνηθεί και να προβληθεί «ή άόρατος και άκατασκευάστος» αυτή πλευρά της ελληνικής Ορθοδοξίας.

Ο Έλληνισμός έχει ήδη προσφέρει από παλαιοτέρα την πολιτιστική του παράδοση για την οικοδόμηση της Ευρώπης. Σήμερα, είναι ανάγκη ή ορθόδοξη παράδοση να δείξει στην Ευρώπη με πολλή προσομοίωση και διάκριση έναλλακτικές λύσεις για την υπέρβαση της ύφισταμένης κρίσεως². Αυτό άσφαλώς πρέπει να γίνει εκ μέρους της Ορθόδοξης Έκκλησίας και προς την ίδια τη χώρα μας που είναι ένα από τα δώδεκα κράτη - μέλη. Η ελληνική προεδρία της Ε.Ο.Κ. που αναλαμβάνεται εντός άλίγου θα έπρεπε να φροντίσει, έμβραθύνοντας σ' αυτήν την κληρονομιά των πατέρων μας, να την κάνει σημαία για μπροστά. Άρκετά έχει ταλαιπωρηθεί ο τόπος από σημαίες εύκαιρίας που επιλέγονται κατά καιρούς.

Πριν απ' όλα όμως έχει καθήκον ή Έραρχία μας και ο πιστός λαός να συνειδητοποιήσουν αυτήν την ανάγκη αλλά και την έλπίδα που περιέχει και παρέχει ο θησαυρός που κατέχουν. Σοβαρές φωνές υπέδειξαν ήδη αυτό το «πατροπαράδοτον σέβας», το όποιον έπαυλα μιλάμε ότι δεν είναι και έτοιμοπαράδοτο άμέ-

σως προς έξαγωγή. Πολύς και σεβαστός Ιεράρχης, ο Μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης κ. Διονύσιος υπέμνησε από το επίσημο βήμα του Καθεδρικού Ιεροῦ Ναού Ἀθηνῶν κατά την πανηγυρική Θ. Λειτουργία την Κυριακή της Ορθοδοξίας (28.2.1988) προς τους επισήμους και άπαντα τον ορθόδοξο ελληνικό λαό αυτήν την μεγάλη αλήθεια:

«Η ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα δεν είναι θέμα μόνο πολιτικό και οικονομικό είναι, και μάλιστα πρώτα, θέμα πνευματικό. Πώς λοιπόν θα πάμε στην Ευρώπη; Με ποιά έξάρτηση και με ποιά παιδεία; (...) Ἐμείς, βγαίνοντας για την Ευρώπη, ... θα πάρουμε την κληρονομιά των πατέρων μας και τη δική μας περιουσία. Θα πάρουμε μαζί μας την Ορθοδοξία μας. Ἀμήν»³.

Θά χρειασθεί όμως να επανέλθουμε.

1. Το τεῦχος αυτό έχει εκδοθεί και στα ελληνικά. Ὅταν ή παραγγελία γίνει άμαθικά από έκπαιδευτικά ίδρύματα (παραγγελθούν τουλάχιστον 20 αντίτυπα) υπάρχει ειδική προσφορά ανά αντίτυπο στην μειωμένη τιμή των 2 αντί της άρχικής των 5 ECU (ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα). Διεύθυνση: Ἰπηρεσία Ἐπισήμων Ἐκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, OP4 - 4, L - 2985 LUXEMBOURG, Λουξεμβούργο. Ἀποκλειστικός εισαγωγέας του βιβλίου στην Ελλάδα, είναι το διεπισπωλειο Ἐλευθερουδάκη, σε τιμή όμως εκτός ειδικής προσφοράς (γύρω στις 750 δρχ.).

2. Προς αυτή την κατεύθυνση διατυπώσαμε όρισμένες σκέψεις σε παλαιότερα άρθρα μας στον «Ἐφημέριο». Βλ. «Μετά δεκαπέντε έτη...» (15 Ἰουνίου 1985, σ. 184 - 185) και «Σύναξη αγάπης» (1/15 Μαΐου 1986, σ. 143).

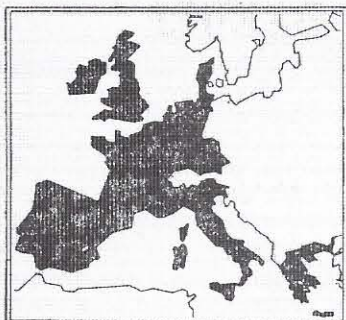
3. «Ἐκκλησία» 15 Μαρτίου 1988, σ. 184. Το όλο κείμενο της όμιλίας του που φέρει τον τίτλο «Πατροπαράδοτον σέβας» δημοσιεύεται στο ίδιο τεῦχος σ. 179 - 184.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

(ΣΥΝΕΧΕΙΑ από την σελ. 183)

των θεοτοκίων φαίνεται, του ύμνογράφου Γεωργίου και συνδυάζει τρία θέματα: τὰ μεθέορτα των Χριστουγέννων (πρώτο τροπάριο κάθε ώδης και θεοτοκίο), τὸ εγκώμιο των άγίων νηπίων (δεύτερο και τρίτο τροπάριο κάθε ώδης — μόνο τὸ δεύτερο στην ε' και ς') και την μνήμη του όσιου Μαρκέλλου του Ἀκοιμήτου (τὸ τελευταίο τροπάριο κάθε ώδης). Ο κανὼν έχει άκροστιχίδα («Νεογνά Χριστοῦ θύματα στέφα λόγοις»), στην όποία εντάσσονται όλα τὰ άνωτέρω τροπάρια. Είναι σχεδόν βέθαιο ότι ο ύμνογράφος Γεώργιος του κανόνος αυτού είναι τὸ ίδιο πρόσωπο με τὸν Γεώργιο, τὸν ποιητή των κανόνων του όσιου Γερασίμου, στον όποιο αναφέρεται ή έρώτηση, και του μάρτυρος Σαβίνου. Ὅπως έδω συνεδύασε την έορτή των

Χριστουγέννων με τὴ μνήμη των άγίων νηπίων, χρησιμοποιώντας τὰ πρώτα τροπάρια των ώδων και τὰ θεοτοκία, έτσι και εκεί συνεδύασε τὰ θέματα της περιόδου της Τεσσαρακοστής (νηστεία, έγκράτεια, πόλεμος κατά παθῶν, κάθαρσις, άναμονή παθῶν και έγέρσεως του Χριστοῦ), στην όποία έμπίπτει πάντοτε ή 4η και 16 Μαρτίου, με τὴ μνήμη των άγίων, που τιμῶνται κατά τις ήμέρες αυτές. Προφανώς τὰ τροπάρια αυτά ανήκουν στον άρχικό κανόνα, όπως δείχνει τὸ παράλληλο παράδειγμα του κανόνος των άγίων νηπίων. Η άμφιβολία, που μας δημιουργείται από την έλλειψη άκροστιχίδος στους δύο αυτούς κανόνες, αίρεται από την ύπαρξη άκροστιχίδος στον κανόνα των νηπίων. Ο ύμνογράφος Γεώργιος εργάζεται και στους τρεις με τὸ ίδιο σύστημα.

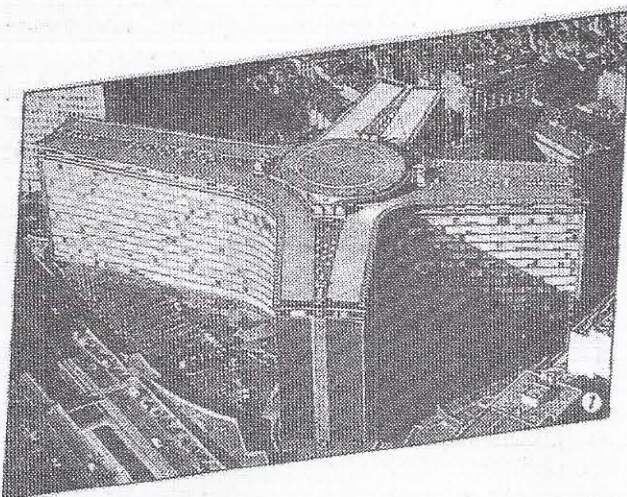

ΣΤΟΝ ΠΗΓΑΙΜΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΤΟΥ κ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐπ. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ὁρθοδοξία καὶ οἰκονομία

Συνεχίζουμε σήμερα τις σκέψεις που ἀρχίσαμε νὰ διατυπώνουμε στὸ προηγούμενο τεῦχος σχετικά μὲ τὰ ἐφόδια που ὀφείλουμε νὰ προσκομίσουμε ὡς χώρα καὶ νὰ συμβάλουμε ἔτσι στὴν εὐρωπαϊκὴ ὁλοκλήρωση. Τονίσαμε ιδιαίτερα τὴν εὐθύνη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ μιὰ σωστὴ προετοιμασία τοῦ λαοῦ μας μὲ τὴν προβολὴ ἐκ μέρους Τῆς μιᾶς πατροπαράδοτης ὀρθόδοξης θεώρησης καὶ πρακτικῆς ζωῆς, ἐνὸς ἄλλου... τύπου Οἰκονομίας. Μιᾶς Οἰκονομίας που δὲν «μεριμνᾷ μόνο γιὰ τὴν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας, ἔχοντας συνείδηση ὅτι ἐκεῖνο που προέχει εἶναι ἡ αὐξηση τῆς πνευματικότη-
τας»¹.

Τὸ κτίριο «BERLAYMONT» στὶς Βρυξέλλες, ἔδρα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς, σύγχρονος ναὸς τῆς οἰκονομίας· ρυθμός· σταυροειδῆς μετὰ... ἐλικοδρομίου!

Ἡ σχέση τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς τὴν οἰκονομία εἶναι ἓνα δυσχερὲς πρὸς διερεύνηση ζήτημα. Ἡ εὐθύνη καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐρευνητῶν εἶναι μεγάλη. Ἡ μελέτη του ὅμως θὰ συντελέσει «εἰς τὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἀποδέσμευσιν τῶν προσδευτικῶν ἐκείνων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἀπόκεινται εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ παραμένουν ἐγκλωβισμένα εἰς τὸ σκοτὸς τῆς ἀγνοίας ἢ τῆς σκοπίμου σιωπῆς». Συμβολὴν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἀποτελεῖ ἡ «ἐν εἴδει προλεγομένων»

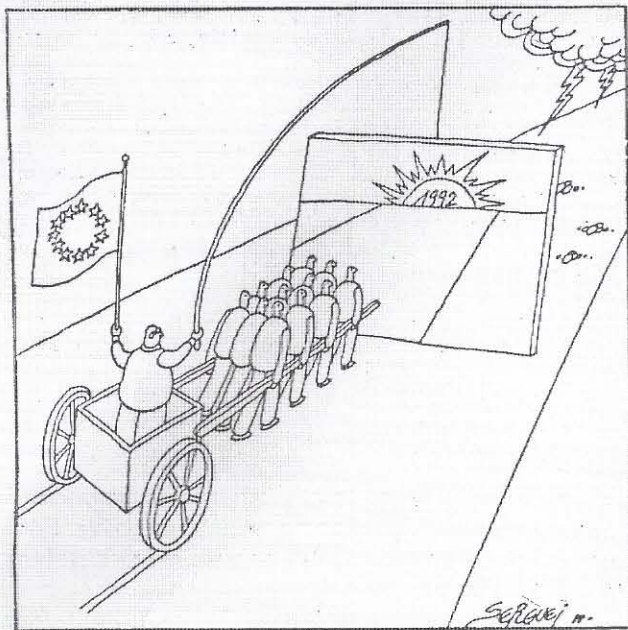
ἀξιόλογη «διευκρινιστικὴ συζήτηση» τοῦ Ἀλεξάνδρου Κ. Παπαδερῶ, Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης ἐναντι ἀναλόγων ἀπόψεων τοῦ Γερμανοῦ Οἰκονομολόγου καὶ Κοινωνιολόγου Καθηγητοῦ Alfred Müller - Armaek στὴν μελέτη του «Περὶ τῆς Κοινωνιολογίας τῆς θρησκείας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀνατολῆς». Τὸ κέντρον βάρους αὐτῆς τῆς μελέτης εὐρίσκεται —παρόλο ὅτι δὲν λέγεται σαφῶς— στὸ πρόβλημα «Θρησκεία καὶ οἰκονομία». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Α. Παπαδερῶς εἰσέρχεται σὲ διάλογο μὲ τὸν συγγραφέα ἐπιλέγοντας πρὸς συζήτηση μόνο ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ θιγόμενα προβλήματα που συνδέονται πιὸ ἄμεσα πρὸς τὸ θέμα «Ὁρθοδοξία καὶ οἰκονομία» καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουν «κεφαλαιώδη σημασία διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὁρθοδοξίας»².

Ἐκκλησιαστικὰ κείμενα καὶ πρωτοβουλίες

Στὴ συνάφεια αὐτὴ θὰ θέλαμε ν' ἀναφερθοῦμε σὲ δύο βασικὰ ἐκκλησιαστικὰ κείμενα που ἐκφράζουν τὴν ἀγωνία Ἱεραρχῶν μας σὲ σχέση μὲ τις προοπτικὲς ἐντάξεως τῆς Ἑλλάδος στὴν Ε.Ο.Κ. καὶ τῆς ὑποδοχῆς τοῦ ἔτους 2000.

Τὸ π ρ ὶ ο εἶναι ἡ εἰσήγηση τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἀ γ θ ἰ μ ο υ³ πρὸς τὴν διαρκῆ Ἱ. Σύνοδο λίγες μόλις ἡμέρες πρὶν (στὶς 16 Μαΐου 1979) ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ὑπογραφή τῆς ἐντάξεως τῆς Ἑλλάδος (28 Μαΐου 1979). Τὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Περιστερίου κ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ρ ο υ⁴ τὴν Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ ἔτους 1987 (8 Μαρτίου) στὸν ἱ. Μητροπολιτικὸ Ναὸ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ ὀπτικὴ γωνία τῶν δύο, μὲ ἀπόσταση ὀκτὼ ἐτῶν, καμμένων, ἐπιτρέπει νὰ διακρίνουμε τὴν ἐπισήμανση τόσο τῶν κινδύνων ὅσο καὶ τῶν ἐλπίδων, τόσο τῶν θετικῶν ὅσο καὶ τῶν ἀρνητικῶν σημείων μιᾶς τέτοιας προοπτικῆς. Ἡ Ἐκκλησία πέραν τῶν ὑποχρεώσεων που ἐπωμίζεται στὰ πλαίσια τῶν δικῶν τῆς ἀρμοδιότητων προσκαλεῖ σὲ συνεργασία καὶ τὴν Πολιτεία γιὰ τὴν μεγάλη αὐτὴ προετοιμασία. Τὰ πράγματα δυστυχῶς δὲν δικαιώνουν τις προσδοκίες καὶ ἀναμνηστές τῶν δύο Ἱεραρχῶν ὡς πρὸς τὴν λήψη συγκεκριμένων μέτρων καὶ ἀπὸ μέρους τῶν δύο πλευρῶν.

«Γτε παίδες (Νεο) Ἑλλήνων...»!
Τὸ σκίτσο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἔφημερίδα «LE MONDE» τῆς 2 Φεβρουαρίου 1988, σ. 37, σὲ εἰδικὸ ἀφιέρωμά της γιὰ τὴν οἰκονομία. Τίτλος τοῦ ἀρθροῦ: Τὸ ἡμερολόγιο ὡς πεπρωμένο.

Ὡς πρόοδος, πέραν τῶν συγκεκριμένων προτάσεων, δύναται νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἀνάθεση, πρόσφατα, ἐκ μέρους τῆς Ἰ. Συνόδου σὲ κληρικό τῆς Ἰ. Μητροπόλεως Βελγίου ποὺ διαμένει στὶς Βρυξέλλες, νὰ εὑρίσκεται σὲ ἐπαφή μὲ τὰ ἀρμόδια ἐπὶ εὐρωπαϊκοῦ ἐπιπέδου ὄργανα τῶν ἐτεροδόξων Ἐκκλησιῶν ποὺ ἔρχονται σὲ σχέση μὲ τὶς διαφορὲς ὑπηρεσίες τῆς Ε.Ο.Κ.⁵

Ἡ δυσκολία τῆς προετοιμασίας

Μιλώντας, βέβαια, μόλις λίγο πῖθ πάνω γιὰ προετοιμασία, θεωροῦμε ἐπιβεβλημένο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ὁμολογήσουμε τὴν δυσκολία ἐνὸς τέτοιου ἐγχειρήματος, τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ ἕναν ἐπίπονο καὶ ἐπίμοιο θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ κάματο. Δὲν ἀρκοῦν ἀπλὲς λεκτικὲς ὑποδείξεις. Ἡ πατροπαράδοτη ὀρθόδοξη θεώρηση καὶ πρακτικὴ δὲν εἶναι ἄμεσα ἐταμοπαράδοτη ὡς δέσμη συγκεκριμένων προτάσεων πρὸς ἐπίλυση προβλημάτων καὶ ὑπέρβαση τῆς κρίσεως.

Ἐάν, γιὰ νὰ υἰοθετηθοῦν ἐκ μέρους τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῶν Νεοελλήνων συναντοῦν κάποιες δυσκολίες, ἐνδεχόμενες ἑλληνορθόδοξες προτάσεις, παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἴδιες σχετικὰ δυσκολίες προκύπτουν καὶ ὅταν εὐρωπαϊκὰ πρότυπα διοχετεύονται γιὰ νὰ προσαρμοσθοῦν στὴν χώρα μας. Χωρὶς δυσκολίες εἶναι δυνατόν μόνον νὰ γίνῃ ἡ πλήρης ἐφαρμογὴ ἐτοιμῶν ἤδη λύσεων. Οἱ ἐτοιμὲς λύσεις δὲν εἶναι, ὅμως, οἱ λύσεις. Τὰ ἐτοιμοφόρετα δὲν ἐφαρμόζουν

πάντοτε ἀβγοα. Χρειαζόμαστε προσαρμογὴ, μεταποίηση, μετακένωση, μεταστοιχείωση ποὺ νὰ στοιχεῖ σὲ προσλήψεις καὶ μεταμορφώσεις. Τὸ πρὸ β λ η μ α, λοιπόν, εἶναι καὶ στὶς δύο περιπτώσεις σοβαρὸ καὶ παρουσιάζει ἀντιστοιχίες. Στὴν οὐσία του εἶναι ὁ διαπολιτιστικὸ στὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου καὶ τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ ἐπιτευχθεῖ παρὰ τὴν ἀνομοιογένειά τους ἡ σύνθεση ἑτεροκλήτων στοιχείων σὲ μία δημιουργικὴ ἐνόττητα καὶ ὁλοκλήρωση⁶.

Ἡ Ὀρθοδοξία, αὐτός... ὁ Ἄγνωστος

Εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι τοὺς πρωτεργάτες τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰδέας στὸν τόπο μας, ὅταν «ἀποδέχτηκαν ὀριστικὰ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἱστορικὴ πρόκληση καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ τῆς μοῖρα» δὲν ἀπασχόλησε σ' αὐτὴ τὴν σύνθεση ἡ ἐμπλοκὴ ἐνὸς τρίτου παράγοντα, δηλαδὴ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς συνθήκης γιὰ τὴν ἔνταξη εἶχε πεῖ ἐπιγραμματικά:

«Διατηρώντας τὴν ἔθνικὴ μας ταυτότητα, ἔχομε ἐμπιστοσύνη καὶ στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἐχομε τὴν ἀπόφαση νὰ εἴμαστε ὅλοι Εὐρωπαῖοι, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Τσῶρτσιλ καὶ ὅλοι Ἕλληνες ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Σέλλεϋ. Γιατί, ὅπως ἔγραψε ὁ Ἰσοκράτης, Ἕλληνες δὲν εἶναι ἐκεῖνοὶ ποὺ γεννήθηκαν στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὅλοι ἐκεῖνοὶ ποὺ υἰοθέτησαν τὸ πνεῦμα τὸ κλασσικό⁷».

Αὐτὸ ὅμως εἶναι «ἀνεπίτρεπτη παράλειψη». Εὐτυχῶς, ὅμως, ποὺ ἄλλες φωνές, ἔστω καὶ μετὰ ἀπὸ μία δεκαετία, μὲ ἀφορμὴ ἄλλες ἱστορικὲς συγκυρίες, ἔρχονται νὰ ὁμολογήσουν:

«πὺς ἡ χώρα μας παραδοσιακὰ ὀρθόδοξη καὶ παράγων ἰσχυρὸς τοῦ γένους δὲν ξεχνάει ποτέ, πὺς θρησκεία αὐτοῦ τοῦ γένους εἶναι ἡ ὀρθόδοξη...⁸».

Μία τέτοια ὁμολογία πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς «στροφή τῆς ἱστορίας», ἡ ὁποία δημιουργεῖ αὐξημένες ὑποχρεώσεις γιὰ τὸν παράγοντα ἐκείνον ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποβῇ ρυθμιστικὸς — ἀν βέβαια τοῦ τὸ ἐπιτρέψουν —, ὡς πρὸς τὴν τελικὴ σύνθεση στὸν τόπο μας καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴ ὁλοκλήρωση.

Τὸ τελευταῖο ἔχει ἤδη ἐπισημάνει ἀπὸ πενταετίας (1983) σὲ σειρά ἀρθρῶν του στὸν «Ἐφημέριο» ὁ Καρηγηγιῆς Εὐάγγελος Θεοδώρου. Τὴν σειρά ἐπιγράφει «Ὀρθοδοξία καὶ Εὐρώπη» ἀναλύοντας τὶς ὀρθόδοξες ἐπιδράσεις θεωρεῖ εὐλογα τὴν Ὀρθοδοξία ὡς παράγοντα τῆς δημιουργίας τῆς Εὐρώπης. «Ἄν εἶναι τόσο σημαντικὴ ἡ συμβολὴ του γιὰ τὴν Εὐρώπη, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν ξεχνιέται, ἀλλὰ νὰ ὑπομνησθεῖται ἡ σπουδαιότητα αὐτοῦ τοῦ παράγοντα καὶ γιὰ τὸν τόπο

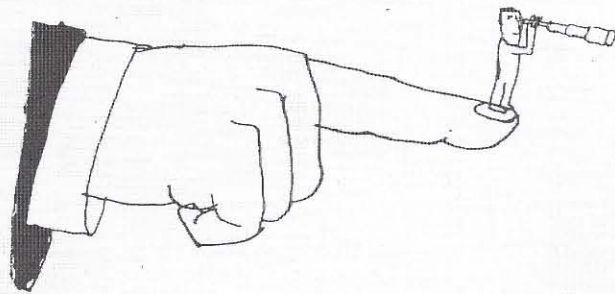
μας. Ἄλλοιῶς, ξεχασμένος ἐγκυμονεῖ τὴν ἀλλοτριώσή μας.

Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ σκέψεις ποὺ διατύπωσε ἡ Μαρία Κ α ρ α θ ί α με ἀφορμὴ μιὰ «βυζαντινὴ βραδιά» μνήμης γιὰ τὸν Θρασύδουλο Στανίτσα:

«Ἦταν πράγματι μιὰ βραδιά ποὺ σ' ἔκανε νὰ σκεφτεῖς πόσο μοιραῖες καὶ με ἀνυπολόγιστες ἀκόμα συνέπειες ἦταν οἱ συγκυρίες ποὺ μᾶς ἔκαναν ν' ἀπαρνηθοῦμε μιὰ παράδοση αἰώνων γιὰ χάρη τῶν ξενοφερτῶν κι ἀναφομοιώτων πολιτιστικῶν στοιχείων. Καὶ νὰ κάνουν στόχο τῶν προσπαθειῶν μας τὸ ἑφάμιλλον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ»⁹.

Κριτικὸ κοίταγμα καὶ πολιτιστικὴ ταυτότητα

Αὐτὸ πάλι δὲν σημαίνει μιὰ μισαλλοδοξία γιὰ κάθε τι τὸ ξένο, τὸ διαφορετικὸ, τὸ «εὐρωπαϊκὸ» στὴν προκειμένη περίπτωση. Χρειάζεται ὅπωςδὴποτε ἓνα «κριτικὸ κοίταγμα τῆς Εὐρώπης», ὅπως τὸ ἔκαναν οἱ συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ «Σύναξη» στὸ πέμπτο τεῦχο τῆς τοῦ Χειμῶνα τοῦ 1983. Χρειάζεται ἀκόμα μιὰ συνείδηση ταυτότητος καὶ ὀρθὴ ἐκτίμηση τῶν οἰκείων στοιχείων στὴν ἀντιπαράθεσή τους με τὰ ξένα¹⁰. Δὲν εἶναι θέμα «ἐπιμενόντων ἑλληνικῶν» καὶ διαφοροποιήσεων βάσει ἐθνικῶν δακτυλικῶν... ἀποτυπωμάτων, ὅπως τὸ θέλει ἡ γνωστὴ διαφήμιση. Εἶναι κάτι πολὺ ἐσωτερικότερο· ἡ ἀνακάλυψη αὐτοῦ ποὺ ὁ Ζήσιμος Λορεντζᾶτος ὀνόμασε «μέσα Ἑλλάδα»¹¹, ποὺ δὲν ἀντιμάχεται τὴν ἐγγενὴ οἰκουμενικότητα οὔτε τοῦ Ἑλληνισμοῦ οὔτε τῆς Ὁρθοδοξίας. Σημασία ἔχει νὰ ἐντοπίσουμε τὴν «πολιτιστικὴ μας ταυτότητα» καὶ νὰ τοποθετηθοῦμε στὸ μεγάλο δίδυμο: παράδοση καὶ ἐκσυγχρονισμὸς με τὴ ματιά μας στραμμένη προοπτικὰ πρὸς τὸ μέλλον μας¹².

Σκίτσο ἀπὸ τὸ περ. «Εὐρωπαϊκὴ τεκμηρίωση», τεῦχος 2 τοῦ 1988, σ. 68.

Ἐάν, βέβαια, τὸ καταφέρουμε, ἴσως εἶναι δυνατό, χωρὶς φόβος καὶ πάθος νὰ στηριχθοῦμε στὴ μεγάλη ἱστορικὴ μας παράδοση γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐκτιμήσουμε καὶ νὰ ἀφομοιώσουμε τὸ σύγχρονο καὶ διαφορετικὸ συνάμα. Με συνέπεια νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε με διάκριση ἐκεῖ ποὺ τὸ ἔχουμε πραγματικὰ ἀνάγκη.

1. Εἶναι εὐτόχημα, ὅτι δόκιμοι στοχαστὲς ὅπως ὁ Χρῆστος Μαλεβίτσας, ἱεραρχοῦν πρὸς αὐτὴ τὴν κατεῦθυνση τῆς ἀναγκαῖες προτεραιότητες (στίλη «Ἄνθρωποι καὶ ἰδέες στὴν «Καθημερινή» τῆς 4.6.1988, σ. 16).

2. Ἡ ἐργασία τοῦ Α. Κ. Παπαθεοῦ ἐπιγράφεται Ὁ ρ θ ο δ ο ξ ί α κ α ι ο ἰ κ ο ν ο μ ί α, διάλογος με τὸν ALFRED MUELLER - ARMAOK. Δημοσιεύθηκε στὸν συλλογικὸ τόμο «Θέματα κοινωνιολογίας τῆς Ὁρθοδοξίας» (ἐπιμ. Γ. Ι. Μαντζαρίδου), Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Π. Πουρνάρα, 1975, σ. 83-165. Τὰ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν στὸ κείμενο παρατιθέμενα ἀποσπάσματα προέρχονται ἀπὸ τῆς σ. 165, 86, 87, 94.

3. Ἡ Ὁ ρ θ ὀ δ ο ξ ὸ ς Ἐ κ κ λ η σ ί α μ α ς γ ι ἄ τ ἡ ν ἔ ν τ α ξ η τ ῆ ς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς σ τ ἡ ν Ε. Ο. Κ., Ἐκδοσις τοῦ περ. «Ἐκκλησία», χ.χ., 24 σ.

4. Ἡ Ὁ ρ θ ὀ δ ο ξ ὸ ς Ἐ κ κ λ η σ ί α ἔ ν ὄ π ι ο ν τ ο ῦ 2.000, περ. «Ἐκκλησία», 64, 1987, σ. 256 - 260, 278-282.

5. Πρόκειται γιὰ τὸν πανοσ. Ἀρχιμανδρίτη π. Ἐμμανουὴλ Ἀδαμάκη, πρωτοσύγκελλο τῆς Ἱ. Μ. Βελγίου. Οἱ ἐκκλησιαστικὲς ὀργανώσεις τῆς ὁποῖες ὑπαινεχθήκαμε στὸ κείμενό μας εἶναι τὸ Office Catholique d' Information sur les Problemes Européens (OCIFE) καὶ ἡ Association Oecuménique pour l'Eglise et Société, με ἔδρα τῆς Βρυξέλλης. Στῆς συνεδρίες τῆς τελευταίας ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μετέχει ὡς παρατηρητής.

6. Ἡ ἴδια ἡ Ε.Ο.Κ., σὲ εἰδικὴ ἐκδοσή της τοῦ 1987, ποὺ φέρει τὸν τίτλο Ἀ φ ἡ γ γ ῆ σ η γ ι ἄ τ ἡ ν Ε ὑ ρ ὴ π η, περιλαμβάνει τὴν παράγραφο: «Ὁ πολιτισμὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος: ἡ ἐνότητα μέσα ἀπὸ τὴν ἀνομοιογένεια» (σ. 14-15). Ὁ Κων. Τσάτσος ὑποστήριξε ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα θεμελιώνεται σὲ μιὰ «ἀκλόνητη πολιτιστικὴ ὁμοιογένεια» (σ. 11 τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ σεβ. Μητροπολίτου Ἀλεξανδρουπόλεως Ἀνθίμου ἑλ. σημείωση 3 τοῦ παρόντος ἄρθρου). Τὸ δεύτερο δὲν φαίνεται νὰ ἀντιφάσκει πρὸς τὸ πρῶτο· εἶναι θέμα τοποθετήσεως καὶ ὀπτικῆς γωνίας ὅπου τὴν ὁποία θεᾶται κάποιος τὰ πράγματα.

7. Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι παρμένο ἀπὸ ἄρθρο τοῦ Καθηγητοῦ Σπύρου Μαρκέτου, «Ε.Ο.Κ.: ἀνεπίτρεπτες παραλείψεις» («Ἡ Καθημερινή» 5.6.1988). Ὁ Κ. Καραμανλῆς, στὴν ἴδια ὁμιλία του, εἶχε τονίσει ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς «εἶναι σύνθεση τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος». Τὸ πλήρες κείμενο τῆς ὁμιλίας του ἑλ. στὸ βιβλίο τοῦ Γ. Α. Κοντογεώργη, Ἡ Ἑ λ λ ἄ δ α σ τ ἡ ν Ε ὑ ρ ὴ π η, Ἡ πορεία πρὸς τὴν ἔνωση καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Καραμανλῆ, Ἀθήνα, Παγκ. Ἐκδ. Ὁργανισμὸς, 1985, σ. 207-216.

8. Βλ. τὸ κύριο ἄρθρο τῆς «Καθημερινῆς» (5.5.1988) ποὺ φέρει ὡς τίτλο «Στροφή τῆς Ἱστορίας».

9. Στίλη: Στὸ περιθώριο, στὴν «Καθημερινή» τῆς 3.5. 1988, σ. 4.

10. Ἀναφορικὰ με τὴν ν ο σ ε λ λ η ν ι κ ῆ τ α υ τ ὀ τ η τ α, ἑλ. τὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ Καθηγητοῦ Χρήστου Γιανναρά, Ἀθήνα, Ἐκδ. Γρηγόρη, 1978, 230 σ. (ιδιαίτερα τὸ κεφάλαιο «Ἐνας λόγος πρὶν ἀπὸ τὴν Κοινὴ Ἀγορά», σ. 93-101) καὶ τὸ συλλογικὸ ἔργο (ὑπὸ Ὁμάδος Ἐπιστημόνων), Π ο ι ο ἰ ε ἶ μ α σ τ ε; Μιὰ ἔρευνα γιὰ τὴν ἀυτοπροσωπογραφία τῶν Νεοελλήνων, ἑκδ. τοῦ «Πειραϊκοῦ Φάρου»: Ἐπιτομία Τετράδια 2, 1978, 94 σ. Ἐχει διατυπωθεῖ ἄλλωστε ὁ φόβος ὅτι «ἡ στενοτάτη μορφή συνεργασίας, ἡ κατάργηση τῶν οικονομικῶν συνόρων καὶ ἡ ἐλευθέρη διακίνηση τῶν προσώπων, θὰ ὀδηγήσῃ ἀναπόφευκτα σὲ ἓνα πολιτιστικὸ καὶ πνευματικὸ συγκρητισμὸ τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ποὺ θὰ ἀλλοιώσῃ σὲ πολλοὺς τὴν ἔθνικὴ τους συνείδηση» (στὴν εἰσαγωγή του ὁ σεβ. Μητροπολίτης Ἀλεξανδρουπόλεως Ἀνθίμου ἑλ. σημείωση 3 τοῦ παρόντος ἄρθρου).

11. Βλ. ἄρθρο του στὸ περ. «Ἐποχές», τεῦχος 48, Ἀπρίλιος 1967, σ. 311 - 320, «Ὁ Σωκράτης Β. Κουγέας καὶ ἡ μέσα - Ἑλλάδα».

12. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τίτλος εἰκαστικῆς ἐκθέσεως ποὺ ἐτοιμάζει γιὰ νὰ γιορτάσει τὴν 40ῃ ἐπέτειο τῆς ἰδρύσεώς του τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης τὸ καλοκαίρι τοῦ 1989: «Πολιτιστικὴ ταυτότητα καὶ μέλλον — ἡ Εὐρώπη μέσα ἀπὸ τὰ ματὰ καλλιτεχνῶν — Παράδοση καὶ μοντερνισμὸς».